

**ПРАЦЯ Д. ДАНА “ВІВЧАРНЯ У РУМУНІВ З БУКОВИНИ” –
СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ БУКОВИНИ****Антоній МОЙСЕЙ,**Буковинський державний медичний університет,
antoniimoisei@bsmu.edu.ua**Аркадій МОЙСЕЙ,**Румунський культурологічний центр Є. Гурмузакі,
м. Чернівці (Україна); arcadiimoisei@gmail.com**THE WORK OF D. DAN "SHEEP BREEDING OF ROMANIANS
IN BUKOVINA" IS AN INTEGRAL ELEMENT
OF THE CULTURAL HERITAGE OF BUKOVINA****Antoni MOYSEY,**

Bukovinian State Medical University,

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271, RESEARCHER ID S-5261-2016

Arcadi MOISEY,

Romanian Cultural Center E. Hurmuzaki Chernivtsi (Ukraine)

Moysey Antoni, Moisei Arkadiy. The work of D. Dan “Sheep breeding of Romanians in Bukovina” is an integral element of the cultural heritage of Bukovina. The reader's attention is offered to get acquainted with the ethnographic work of D. Dan “Sheephouse of Romanians of Bukovina”, published in 1934 in Chernivtsi. The purpose of the study is to analyze the work of D. Dan, and to translate into Ukrainian a fragment of this work for its introduction into scientific circulation in Ukraine. Enrichment of Ukrainian scientific circulation with new work of ethnographic nature – the event is relevant. It has receptive aspects of novelty in the disclosure of new values of intelligence in the 30s of the twentieth century, in the light of modern ethnographic discourse. Conclusions. We state that D. Dana's “Sheephouse in Romanians from Bukovina” is a unique work in the field of studying Romanian sheep breeding in its historical and ethnographic dimensions. The researcher revealed the activities of the Romanians of Bukovina in one of the most critical sectors of the economy, which at the time of writing (1934) preserved millennial traditions, as evidenced by magical practices and animistic reminiscences in the work of shepherds. The author perfectly reveals the process of organizing a sheepfold, making dairy products, shepherds' clothes, lighting a “live fire”, and protecting animals, and gives many examples of folk veterinary medicine. The 35-page paper uses almost 300 terms related to the research topic. The study is well decorated with drawings. For Bukovina, D. Dan's “Romanian Sheephouse of Bukovina” should become an integral page in the history and ethnography of the region. Unfortunately, today the unique work has hardly entered the scientific circulation of either Romanian or Ukrainian ethnography. It is offered as an appendix a translation of the part “Sheephouse” for general use.

Keywords: *Bukovyna, Romanians of Bukovyna, sheep breeding, sheephouse, shepherd, sheep owner.*

Вступ. Надзвичайний інтерес до рідного краю спостерігається як у північній, так і в південній частині Буковини. Пишуть багато, особливо про політичну еволюцію цього регіону. У старому диспуті про перевагу політичних подій чи тих, що стосуються життя пересічного народу, бажано аби перемогла гармонія між ними, подібно до того як площа Злагоди в Парижі заспокоїла емоції в тому місці, де гільйотина працювала з небаченим коефіцієнтом корисної дії. Але, у будь-якому випадку, для обох галузей історії є пріоритетом факт як джерело і робочий матеріал для спеціалістів. Згадаємо у цьому контексті позицію відомого професора Р. Дж. Колінгвуда стосовно проблеми співвідношення між історією *a parte subjecti*, історичною думкою, та історією *a parte subjecti*, історичним фактом, де в усіх сферах історії факт є будівельним матеріалом¹.

Для тих, хто пише про історію Буковини, існує певний масив фольклорного матеріалу, який використовується

всіма дослідниками. Водночас вважається безперечним, що поповнення фактологічної бази новими джерелами або інформацією, недостатньо відомою у науковому обігу, є сприятливим чинником. І в цьому плані вважаємо, що залучення до наукового обігу праці Д. Дана “Вівчарня у румунів з Буковини (ілюстрований фольклорний нарис)” (Stăna la români din Bucovina (schită folclorică ilustrată) примножить фактологічний ресурс етнографічної та історичної бази при вивченні минувшини нашого краю².

Історіографічний огляд. Увага, приділена Д. Дану у працях історичного плану, стосується перш за все його особистості (Л. Боднереску, М. Бока, О. Герасім, Г. Кардаш, І. Кенді, К. Логін та ін.). В Україні його життю та творчості присвячені дві праці проф. ЧНУ ім. Ю. Федьковича М.К. Чучка³, тож звернемо увагу на другу з них, в якій добре описана біографія священика, проаналізовані його праці. У праці опубліковані архівні

¹ Kolinhvud R. Dzh. Ideia istorii [The idea of history], Uporiada. ta peredmovva Yana van der Dussena, per. z anhl. O. Mokrovolskoho, Kyiv: Osn-Osnovy, 1996, P. 527 [in Ukrainian].

² Дімітрій Дан (1856–1927) – буковинський священик, громадський діяч, благодійник, історик, фольклорист та етнограф, член-кореспондент Румунської академії наук. Найбільш відомими стали його дослідження традиційної культури етнічних груп Буковини: українців, вірмен, євреїв, липован та циган. У серії статей під загальною назвою “Народні вірування буковинців” Д. Дан розкрив традиційні повір'я румунів цього регіону, піднімаючи великий пласт тем (1000 вірувань). Ці дослідження стали значним внеском у вивчення матеріальної та духовної культури народів, що проживали на Буковині у другій половині XIX – початку XX ст.

³ Chuchko M. K. “Etnohraficne vyvchennia Bukovyny predstavnykamy mistsevoho pravoslavnoho kliru v kintsi XIX – na pochatku XX st. [Ethnographic study of Bukovina by representatives of the local Orthodox clergy in the late of XIX–XX century], *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkeolohii y etnolohii. Zbirnyk nauk. Prats* [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology: A collection of scientific papers], Chernivtsi: Prut, 2003, Vol. 1 (15), P. 228–335; Chuchko M. K. “Istoryko-etnografichni ta pamiatkoznavchi doslidzhennia

фотографії.

Професор Г. К. Кожолянко в першому томі своєї монографії "Етнографія Буковини" використав матеріал з книги Д. Дана "Вівчарня у румунів з Буковини" при аналізі молочної їжі та хатнього начиння. Від румунського етнографа він цитував ритуал, який практикували перед доїнням першого молока в овець: покладання у відро срібної монети, грудки солі і стеблин кропиви; багато що перейняв з процесу виготовлення сироватки, будзу і вурди⁴.

Наукова діяльність Д. Дана в галузі етнографії досліджена у працях авторів цієї статті⁵.

Румунський дослідник Іон Дрегушану, розповідаючи про історію письменства на Буковині, зосереджується на аналізі міфологічної розповіді Д. Дана "Озерна фея" (Zâna Lacului), яка передає один з регіональних міфів цієї етнографічної зони⁶. Від цього ж автора ми дізнаємося про дружбу священика з відомим румунським істориком Н. Йоргою, який в одній зі своїх праць описує село Стража, де Д. Дан жив і назбирав багато даних для "Вівчарства", розповідає про його гостинність, дружбу з мудрими селянами⁷. На нашу думку, вчасною і необхідною є праця за редакцією І. Дрегушану, в якій об'єднані під однією обкладинкою п'ять етнографічних праць Д. Дана, присвячених етносам Буковини⁸.

Мета дослідження: проаналізувати етнографічну роботу Д. Дана "Вівчарня у румунів з Буковини", перекласти українською мовою фрагмент цієї розробки та ввести в науковий обіг України. **Актуальність і новизна** дослідження полягає у збагаченні української науки новою працею етнографічного характеру, що відкриває у майбутньому перспективу проведення порівняльної характеристики елементів традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини. **Методологічно** для досягнення мети дослідження були використані методи: історизму; етимологічний аналіз термінології, використаної в тексті праці Д. Дана; для введення в науковий обіг подається румунсько-український переклад розділу

книги.

Основна частина. Матеріал праці Д. Дана "Вівчарня у румунів з Буковини", як і інші напрацювання ученого, спочатку побачив світло на сторінках періодичної преси, з якою у нього була тісна співпраця. Учений друкувався на сторінках багатьох газет і журналів, серед яких: "Patria", "Familia", "Deșteptarea", "Timpul", "Aurora Română", "Revista Istorică", "Revista Politică", "Gazeta Bucovina", "Junimea Literară", "Transilvania", "Bukowiner Nachrichten", "Bukowiner Post", "Volkskunde" та ін.

Буковинський літературний журнал "Junimea literară" ("Літературна юність"), який відродив у 1923 р. свою діяльність після подій Першої світової війни, надав досліднику таку можливість. Робота про вівчарство румунів Буковини вийшла у чотирьох номерах цього журналу за 1923 рік (№ 4, 5, 10, 11), а потім була видана окремою книжкою в Чернівцях у видавництві Інституту графічних мистецтв "Голос Буковини" (Glasul Bucovinei)⁹.

Незважаючи на невеличкий обсяг праці (35 стор.), вона охоплює весь процес, пов'язаний з однією з дуже важливих галузей господарства не тільки румунів Буковини, але і всього румунського етнічного простору. На важливість вівчарства автор наполягає у вступі. "Майже не буває такого господаря, – пише Д. Дан, – який би не тримав хоча б кілька овець"¹⁰. Далі автор розкриває об'єктивний зміст співвідношення селянина з цією твариною: "вівця харчує і одягає його з голови до ступні ніг теплими *смушковими шапками*, з вухами або без них, елегантними *бундами* та *кептариками*, довгими та білосніжними *кожухами*, виробленими з цілих овечих шкір, коричневими *сіряками* і білими *шнелелями*, білими літніми та зимовими *штаницями (bernevesci)*, теплими *овчинами (meșina* – штани з овечої шкіри з хутром всередині), з *манціонами* (муфтами – *mâncari*), в'язаними з овечої вовни або вироблені з овечого хутра, з *горботками*, витканими нашими румунками з великою майстерністю з теплою і міцною руна. Навіть і *онучі* селянина також з вовни. Уже не кажучи про вовняні

bukovynskoho sviashchenyka Dimitriia Dana (1856–1927)" [Historical-ethnographic and monumental research of the Bukovinan priest Dimitry Dan (1856–1927)] *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkhеolohii y etnolohii* [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology], 2017, Vol. 1, P. 235–277, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pssiae_2017_1_13.

⁴ Kozholyanko H. K. Etnohrafiia Bukovyny [Ethnography of Bukovina], Chernivtsi : Zoloti lytavry, 1999, Vol. 1, P. 333 [in Ukrainian].

⁵ Moysey A. A. Tradytiina kultura naseleennia Bukovyny u naukovykh pratsiakh rumunskykh doslidnykiv druhoi polovyny XIX – pochatu XX st. [Traditional culture of the population of Bukovina in the scientific works of Romanian researchers of the second half of the XIX – early XX centuries], Chernivtsi: Ruta, 2005, P. 102–120; Moysey A. A. Dimitrii Dan (1856–1927) – doslidnyk etnosiv Bukovyny [Dimitrii Dan (1856–1927) – researcher of the ethnic groups of Bukovina], *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkhеolohii ta etnolohii: Zbirnyk naukovykh prats* [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology: Collection of scientific works], Chernivtsi: Prut, 2004, Vol. 1 (17), P. 216–223 [in Ukrainian]; Moysey A. A. "Narodni viruvannia bukovyntsviv" D. Dana – sprobа kompleksnoho vyvchennia tradytiinoi kultury rumuniv Bukovyny ["Folk beliefs of Bukovina"] D. Dan's: an attempt to comprehensively study the traditional Romanian culture of Bukovina], *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkhеolohii y etnolohii* [Issues of ancient and medieval history, archeology and ethnology], Chernivtsi, 2004, Vol. 2 (18), P. 182–192 [in Ukrainian]; Moysey A. A. Ukrayntsy Bukovyny v etnografycheskykh yssledovaniakh Dymytryia Dana [Ukrainians of Bukovina in the ethnographic studies of Dimitriy Dan], *Filologie Rusă* [Russian philology], București, 2004, A. 20, P. 113–124 [in Russian]; Moysey A. A., Moisey A. Ie. Doslidzhennia obriadiv i viruvan rumuniv Bukovyny u pratsi D. Dana "Narodni viruvannia bukovyntsviv" [A study of the rites and beliefs of the Romanians of Bukovina in the work of D. Dan "Folk beliefs of the Bukovinians"], APSNIM, N 4 (32), 2021, P. 46–57 [in Ukrainian]; Moysey Antoniy "The scientific research of Dimitrie Dan as a new stage in the investigation of the traditional culture of ethnic groups in Bukovina", *Codrul Cosminului*, 2017, N 1 (23), P. 69–84 [in English].

⁶ Drăgușanu I. Mărturisitorii. O istorie a scrisului bucovinean [History of writing in Bukovina], Suceava: Editura Mușatinii, 2007, P. 214–215 [in Romanian].

⁷ Iorga Nicolae. Neamul românesc în Bucovina [Romanian family in Bukovina], București, Editura Minerva, 1905, P. 94–96 [in Romanian].

⁸ Dan Dimitrie. Etnii bucovinene / Armenii, Evreii, Lipovenii, Rutenii, Țiganii (redactor de carte I. Drăgușanu) [Bukovinan ethnic groups / Armenians, Jews, Lipovans, Ruthenians, Gypsies (ed. I. Dragushan)], Suceava: Editura Mușatinii, 2012, 350 p. [in Romanian].

⁹ Dan Dimitrie. Stâna la români din Bucovina (schită folclorică ilustrată) [Sheephouse of the Romanians of Bukovina. Illustrated folklore essay], Reproducere din *Junimea Literară* anul XII, Cernăuți: "Glasul Bucovinei" Institutul de arte grafice și editură, 1923, 35 p. [in Romanian].

¹⁰ Dan Dimitrie. Stâna la români din Bucovina ..., op. cit., P. 3.

постілки, налавники і сукна, які прикрашають хатинки в наших селах”. Тому румуни з любов’ю ставляться до овець. “Добре доглянуті вівці народжують часто під Різдво, тобто, коли зима в повній силі, тому ягнята тримають у хаті під ліжком, а ті скачуть по хаті на нескінченну радість дітей” – розповідає автор, привносячи емоційне забарвлення в цю чисто наукову працю. Ця любов убачається також в іменах, які дають вівцям (Барвіста, Білолоба, Циганка, Димчаста, Ластівка та ін.). Буковинці дбали про харчування своїх улюблениць влітку і зимою, не забували додавати до харчів брили солі для лизання. Профілактично додавали їм ялинових гілок, “які вівці гризуть із задоволенням, і їм це дуже корисно тому, що їхня гіркота прочищає їм шлунок і так захищає їх від небезпечної хвороби, смертельної для овець, – жовтяниці”¹¹.

Не менш дбало румун ставився до магії захисту овець. У цій царині брали до уваги не лише небезпеку від хвороб, але й шкідливість уявних міфічних істот – *стригоаке* (*strigoaică*), які, за народними уявленнями, могли відбирати молоко від корів та овець. У цьому випадку Д. Дан описав цілий комплекс подібних магичних дійств: змащення дверей вівчарні часником, освяченням разом з паскою на Великдень; щоб вівці скоріше прийняли баранів, їм у висівки клали перші вузлики від початку ткання полотна; у Вербну неділю торкалися рогатої худоби й овець освяченими “котиками”, щоби вони цілий рік були такими ж квітучими, як бруньки того дня; на св. Георгія виробляли будз, який несли як пожертву до церкви, щоби вівці протягом літа мали добру манну; у ту ніч румун навіть не спав, щоб не забирати сон у ягнят; перед стрижкою ножицями робили хрест на лобі вівці, бо пастухи вважали, що вдача вівці знаходиться в лобі і це збереже вівцю від усякої немочі; додавали у їжу у передвечір’я св. Георгія шматочок паски, освяченої на Великдень; додавали ті висівки, які ставили у переддень Йордану під скатертиною разом із сіном і отавою, які кропив священник освяченою водою. Коли овець вели до вівчарні, ворожили, повторюючи спеціальні слова: “Коли звірі будуть на горі, ви, вівці, щоб були у долині, а коли ви будете на долині, щоб звірі були на горі”¹². Час чаклунства і “зіпсування молока”, як вважали власники овець, починався з передвечір’я св. Андрія і продовжувався до Зелених Свят. Найнебезпечнішим часом для овець вважалося передвечір’я св. Георгія. Однак від Зелених Свят і до св. Андрія чаклунство вже не мало жодної сили.

Д. Дан ґрунтовно розкрив увесь процес організації вівчарні, збору отари, методики стрижки овець, ділення молочних продуктів, вибір місця для розташування, облаштування колиби, кошари, струнги тощо.

Детально розписано улаштування *струнги* (місця для доїння овець), а також сам процес доїння, подана живописна картина нічного чергування чабанів. При кожній вівчарні, констатував автор, знаходилася маленька колиба, покрита ялиною корою і названа *заватрою*, де кожної ночі вартує біля вогнища по одному з чабанів у супроводі собаки і пильнує проти злих людей і хижих звірів. Ватага та інші чабани, яких не наступила черга, спали у вівчарні на великій корі з ялини, маючи під головою маленьку подушку,

наповнену мохом, і накривались кожний своїм сіряком.

Розлого подано значення та подробиці професії чабана, ієрархія в пастушачій діяльності. Одяг пастухів описаний етнографом прискіпливо. Це – конопляна *сорочка*, *іцарі* (штани), вовняні або конопляні, і *кальсони*, *бунда* (або *кептарик*), *пасок*, *постоли*, *онучі*, *капелюх* з широкими полями. Цікавість викликає особливість підготовки одягу чабанів до роботи в польових умовах. Так, для захисту від комах конопляну сорочку замочували у лої і посипали потім порошком вугілля, щоб була затемнена; тримали одну добу в крушалі (суміші зробленої з вільхової кори з водою), потім висушували і намащували овечим лосем. Так же оброблялися штани. А вже *кептарик* намащували золою від днища відра, а потім овечим лосем, роблячи так його непромокальним. Дана процедура повторювалася багато разів, поки цей одяг не ставав зовсім чорним. Пасок прикрашався різнобарвними гудзиками, але мав також практичні функції: за пряжку пояса прив’язували тоненьким мідним ланцюжком або ремінцем пастушачий ніж, що мав 2-3 леза, призначені для кровопускання в овець. Різні рослини або квітки на чабанському капелюсі часто сприймалися як прикраси, але Д. Дан на основі інформації своїх респондентів стверджував, що їх прикрашали гілками тиса і пестеєсти – лісової рослини, про яку вірили, що вона росте тільки в чистих місцях. Тобто ці прикраси відігравали певну захисну функцію від злих сил. Дрючки, на які спиралися пастухи, сприймалися етнографом майже як елемент одягу. Вони вироблялися з певних видів дерев – з тису або жимолості, прикрашалися зарубками, потім їх мастили овечим лосем, що надавало їм коричневий блискучий колір¹³.

Одне з цікавих етнографічних явищ, зареєстрованих Д. Даном у цій праці, – запалення “живих вогнів”. Цей ритуал стародавній. У ньому проглядаються ще анімистичні вірування. Техніка його запалення також викликає інтерес як джерело вивчення первісного суспільства. Для цього брали дровко, яке розщеплювали на обох кінцях і ставили там губку. Потім закріплювали два бруси в землю один напроти одного, після того, як у них проробили дірки десь посередині. Кінці дровка з губками мали легко заходити в ці дірки. Потім зав’язували це округлої форми дровко мотузкою так, щоб воно, підтягнуте мотузкою, могло рухатися вправо і вліво. Два чабани брали мотузку, з одного та іншого боку і тягнули за неї так, що дровко рухалося вправо і вліво доти, доки не запалювалися кінцівки дровка, губка і бруси. У процесі запалення вогню відчувуються певні магичні ознаки. “Живий вогонь” запалювали нежонаті пастухи. Під час доки перебували з вівцями на вівчарні, чабани не могли ходити на танці та забави, бо вірили, що вівці загублять молоко або помруть від хвороб. У захисних цілях овець ганяли через вогонь на доїння. У “живий вогонь” більше не клали дрова, не брали з нього головешки для запалення іншого вогню, не прикурювали від нього люльки, тому що він вважався живим¹⁴.

Дещо незвично читати у православного священника думки про те, що “живий вогонь” добре розкласти не лише біля вівчарні, але і біля хати, а саме на Великдень і на св. Георгія, бо цей вогонь, на його думку, має силу

¹¹ Ibidem, P. 3-4.

¹² Ibidem, P. 15.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, P. 16.

захистити худобу від укусу зміїв, замовлянь, хижих звірів тощо. Це дещо ілюструє еволюцію християнського світосприйняття в язичницькому середовищі, коли тисячолітнім поганським віруванням вдалося знайти місце у християнстві.

Окремо виділено процес доїння овець і вироблення будзу та вурди. Тут знов не обходиться без давньої традиційної магії. До першого доїння овець клали у відро срібну монету, брилу солі та дві стеблинки кропиви. Вважали, що це подіє на те, щоби вівці були жадібними до їжі, як люди жадібні до срібла, і наскільки гострі як кропива, а будз (bulz) такий солодкий, як сіль у харчах. Усім процесом вироблення будзу і дзеру керував і сам брав у цьому участь ватаг (старший чабан). Він проціджував молоко через полотняне цідилко, додавав 2-3 ополоники сироватки за кількістю молока, розливав їх у будах (budac) (високий цебер) з молоком, хрестився над ним, ставив дерев'яну кришку на будах, який він влаштував перед вогнем, щоби молоко трошки розігрілося. Через 2 години молоко починає згущуватися, його ще збивають, потім ватаг рукою крутив його до затвердіння. Після цього будз віджимали, тоді збирали дзер. Потім брали будз разом з цідилком і вивішували його за мотузки цідилка на цвях, де він висів до ранку наступного дня або до третього молока, коли його вибирали, звільняючи місце для наступного будзу, і ставили на полицю в комарнику. Цей перший будз, названий *кокиртиця* (cocârțița), розрізали на грінки і ділили між усіма найманцями, які знаходилися на вівчарні, щоби всі вкусили солодкість продукту від овечок. Дзер ставили на вогонь, він кипів і перетворювався на вурду. Жир, який випливав з кип'ячого дзеру, збирали в окрему бербинцю, де його збивали допоки не визбиралося масло.

Якщо сьогодні відвідати сучасну вівчарню на Буковині, то побачимо, що технологія доїння овець, вироблення будзу, вурди та масла майже нічим не відрізняється від того, як його описував Д. Дан. Хіба що начиння може бути з нових матеріалів і старі назви вже призабули. Але суть залишається незмінною. І в цьому відчувається зв'язок з минувиною, виробничий досвід тисячоліть.

Дуже радісний для всієї громади "розкол" (răscol) чи "розбір" вівчарні також описаний у всіх деталях. Він відбувався тоді, коли всі господарі овець вже отримували свої молочні продукти та раділи, що вівці вдало літували, а в цей момент цілими і здоровими поверталися до своїх хазяїв. Радість від благополучного завершення літнього сезону народжувала пісні (вони наведені у праці Д. Дана), в яких, окрім висловлювання доброго настрою від подібної події, йшло нагадування про необхідність збирання багатого осіннього врожаю, обрання дівчат, що їх чекали.

Для "розколу" отари існував окремий ритуал, який збігався в часі з постом св. Марії. Збиралися всі власники овець. Вони дякували ватагу і чабанам за добрий догляд за худобою. А чабани бажали їм кількісного приростання овець на наступний рік. Після цього всіх запрошували до пригостання спеціально приготовленою для цього стравою – *балмошем* (balmoș). Він готувався зі сметани, здобутої з вурди, та кукурудзяного борошна. Запивали страву жинтицею (дзером, що витік з вурди, змішаний з пушинками

вурди). Ситним вважалося пригостання тоді, коли після їжі *балмошу* ще залишалося. Після цього кожний господар зі своїми вівцями повертався додому, де його радісно зустрічали всі домочадці.

Особливу увагу дослідник звернув на поведінку чабанів під час роботи на вівчарні. Вони суворо мали дотримуватися днів посту, мали бути чистими "тілом і душею". Тих людей, яких вважали розпутниками, на вівчарню не пускали.

Особливі, суворі умови перебування овець у горах, загроза від хижих звірів і природних перешкод – усе це змушувало людей шукати порятунку у міфічних істот і християнських святих. Пастухи та власники овець знаходили такий захист у святих – Петра та Харалампія.

Найпопулярнішим у цьому сенсі вважався святий Петро. Люди, за спостереженнями Д. Дана, уявляли цього святого як старого діда з білою бородою до пояса, доброго, лагідного і доброзичливого. Щоби його умилостивити, приносили у жертву до церкви з кожної вівчарні один будз, зроблений з двох доїнь. На день св. Петра всі чабани на чолі зі своїм ватажком спускалися з гір і заходили до церкви. Весь їхній одяг був оброблений овечим лосем і блищав на сонці. Вони клали на жертвний стіл перед вівтарем будз-пожертву. На ньому білили стільки воскових свічок, скільки осіб його принесли. Священик освячував будз, читав молитву за здоров'я людей і овець, проводячи панахиду для родичів чабанів і виголошуючи поменники, принесені пастухами. У деяких регіонах вірили в те, що св. Петро є патроном вовків, тому приносили і йому жертву для захисту овець, щоб переконати його не випускати вовків проти них. Коли йшла урочиста процесія освячення ланів, люди просили священиків зайти і на вівчарню для читання молитов св. Харалампія, захисника й оборонця отар.

Дослідник перерахував також усі дні року, яких дотримувалися власники овець для їх захисту від хижих звірів і хвороб: на святих Нестора, Філіпа, Кіріка, Андрія, Олексія, Георгія, Миколая, Прокопія. Дотримувалися також на свято овець (11 листопада), Тріфа скаженого (патрона вовків), Зимові Філіпії, другий день Благовіщення.

Поряд із цими ритуалами, які здійснювалися при посередництві церкви, в міжвоєнний період зберігалися ще стародавні (язичницькі) обряди. Наприклад, вірили, що для того аби вовк не наблизився до вівчарні, старший чабан мав відразу після підйому овець до вівчарні та їхнім заходом за огорожу, обійти тричі голим огорожу. Щоби хижак не нашкодив вівцям, при третьому обході ватаг промовляв: "Як я обійшов тричі вівчарню і нічого не мовив, так і ти, звіре, не маєш права щось казати (тобто нашкодити) вівцям!"¹⁵. Вірили, що влітку вовк не турбуватиме овець на вівчарні або в господарстві людей, якщо взяти шматок кінської підкови, знайденої на дорозі, та покласти у теплу золу з вівчарської ватри. Чабани також зв'язували ножиці ниткою та клали їх у сторонці, щоб зв'язати так пашу вовків. Власники овець постилися у Страсну п'ятницю, аби вівці були захищені від хижих звірів і зміїв. За народними уявленнями, щоб хижак не напав на овець, кип'ятили щось на вогні і, піднімаючи горшечок або відро з ватри, золу з днища розкидали, аби звір не знайшов слід вівці, як не можна знайти слід

¹⁵ Ibidem, P. 25.

розпорошеної золи. Щоби пащі звірів були закриті і, отже, вівці захищені від них у день “Чуда” (тобто чуда архангелів Михаїла і Гавріїла) постилися. Під час хвороби запалювали 2 “живих” вогні, кип’ятили на них воду та вмивали нею хвору вівцю. Також її проганяли між тими двома кострищами. Щоби вівці одужали, на горбочку рили яму, через яку мала проходити кожна вівця. Овець потім кропили водою, в якій згасили палаючі вугілля. Згідно з ритуалом, чабани, які проводили овець через яму, мали бути голими. Після того, як через яму провели всіх овець, проводили пса, до якого нібито переходили всі хвороби і який потім зникав з вівчарні.

Одна з незмінних характеристик етнографічних праць Дімітрія Дана – це увага до народної медицини. “Вівчарня у румунів з Буковини” не є винятком з цієї традиції. Автор перерахував хвороби овець, розкрив методи лікування, описав лікарські засоби, серед яких зустрічаємо унікальні тексти заклинань. Зауважимо, що подібні тексти відкривались дослідникам дуже рідко, але священику, який довгі роки служив у буковинських громадах, люди довіряли. Захисна магія, яка була складовою частиною народних лікувальних засобів, дає добре підґрунтя для відстеження еволюції ментальності румунів Буковини. Візьмімо як приклад випадок, коли вівцю укусила змія. Етнограф описав обряд лікування у супроводі багатьох варіантів заклинань.

Вкушену змію вівцю лікував старший чабан, ідучи до неї, не дивлячись назад, вмиваючи її вим’я непечатою водою, яку він брав з джерела новим глиняним горщечком, а вода перемішана з коріннями 9 стеблинок трави, які він тримав за верхи, потім давав вівці випити цю воду після того, як помив нею укушене місце та її спину. Якщо вівця не хоче пити цю воду, тоді її вливають силоміць до рота тепленький дзер і чаклували так, щоби ніхто не почув ворожбу, наговорену 9 разів шепотом. Один з варіантів заклинання:

“Hudiță pestriță, Rea de peliță! Peliță de carne, Carnea de os, Osu de șerpe, Șerpele-ți beie veninul Și vita leacul!”	“Худоба барвиста, З поганою шкірою! Шкіра за м’ясо, М’ясо за кістку, Кістка зміїна, Змія вип’є твою отруту А худоба ліки!” ¹⁶ .
--	--

Важливе висвітлення в напрацюваннях Д. Дана термінології пов’язаної з вівчарством, що дає неоціненний матеріал для дослідження еволюції лексики румунської мови, а також для вивчення впливу на українську (гуцульську) термінологію даної галузі. Не варто також недооцінити етимологічний потенціал цієї праці.

Термінологія, яка охоплює більшість назв, пов’язаних з вівцями, з процесом доїння і чабанства, з вовняними виробами, як і з інструментарієм для роботи чабанів, латинського походження (ițagi – iță, scoarță,

pănuir, fân, miel, berbec, corn-coarne, vită, oaie, a mulge, caș, turmă, miță, lână, a tunde, miel noaten, găleată, frupt, carâmb, măciucă, foc, doagă, a strecura, chiag, lapte, roată, vergea, unt, cupă, untură, gușă, cibic, a bate). Це свідчить про проникнення даної термінології в часи римського панування, хоча вівчарство існувало і до того, як римляни завоювали Дакію. То була давня традиція жителів цієї провінції. Про що свідчать рельєфи на Траяновій колоні в Римі, де зображено багато овець, кіз і волів у Дакії. Пасовища (pascua) були в складі імперських володінь. Кістки овець і кіз масово знаходять в археологічних розкопках на всій території сучасної Румунії¹⁷. За свідченнями античних авторів, даки пили багато молока¹⁸.

Водночас у термінології, наведеній у праці Д. Дана, зберігаються автохтонні назви, які стосуються назви чабана, одягу пастухів, виробництва молочних продуктів, речей на вівчарні: bacî, stână, pieptar, mânecari, păscătoare, pânză, cârlan, botei, stearpă, lână mniț, gânj, sărcior, poloboc, baier, cigorniță, brânză, zăr, cocârțiță, urdă, a cobolți, jintiță, cimpoi, șperlă, lăicer, cață. Наші висновки в цьому сегменті термінології підтверджуються відомим румунським істориком Віктором Спінеєм, який, аналізуючи розвиток землеробства та скотарства з XI ст., ще до монгольської навали, констатував, що про давність чабанства у румун свідчить термінологія переважно латинська щодо вирощування тварин та чабанства, до якої додаються слова фракійсько-дакського походження¹⁹.

Деякі назви приміщень вівчарні та виробництва молочних продуктів походять з албанської мови: țarc, a înțarcă, strungă, zavatră, rânză, bulz, fluier; угорського походження назви одягу, робочих інструментів: bundă, bundiță, catrință, ursuc, budacă, fedeleș, talpă, meleșteu, bărbântă, sălaş, urluială; від болгар і сербів перейнято багато термінів щодо одягу, пасовища, посуду з вівчарні: suman, berneveci, obiele, tărăță, drob de lins, laviță, otavă, branște, răbuș, vârtej, ciubăr, hârzob, cofă, raclă, prilej, crivele, târlă; присутні багато термінів слов’янського походження: cojos, vadră, cumpână, colibă, naclad, zavoară, ogradă, dihanie, trâmbiță, răscol, călți, pârğă; польського та українського: manta, parcan, dulău, horn; турецького: cioban, bugeag, ocă, haznă²⁰.

Така багатонаціональна термінологія стосовно вівчарства, на наш погляд, пояснюється традиційним відгінним вівчарством, яке практикувалося здавна. Ці сезонні перегони овець з долин у гори та навпаки іноді відбувалися на досить великі відстані, де чабани контактували з своїми колегами – сусідніми народами. Подібна традиція відома з Римської імперії та Середньовіччя²¹. У румунському фольклорі, в популярній баладі “Міоріца”, трагічні події розгортаються між трьома чабанами: молдаваном, унгуряном (тобто з Трансильванії) та вринчаном (з Волощини), які разом пасли свої отари овець у горах.

“Вівчарня у румунів з Буковини” – перша

¹⁶ Ibidem, P. 27.

¹⁷ Istoria românilor [History of Romanians], Ed. a 2-a, București: Editura Enciclopedică, 2010, Vol. II, P. 176–177 [in Romanian].

¹⁸ Istoria românilor [History of Romanians], red. Constantin C. Giurescu, Ed. a 5-a, București: Editura ALL, 2015, Vol. I, P. 84 [in Romanian].

¹⁹ Spinei V. Moldova în secolele XI–XIV [Молдова у XI–XIV ст.], București: Editura științifică și enciclopedică, 1982, P. 92 [in Romanian].

²⁰ DEX. Dicționarul explicativ al limbii române [Glossary of the Romanian language], Ediția a II-a, București: Univers enciclopedic, 1998, 1192 p. [in Romanian].

²¹ Spinei V. Moldova în secolele XI–XIV ..., op. cit., P. 93.

етнографічна праця Д. Дана, де він використав методичний апарат. У книзі подаються підстрочні посилання на праці низки авторитетних авторів, таких як С. Ф. Маріан, Є. Нікуліце-Воронка, А. Попович та Г. Кіріяну, Р. Бончі, С. Михаеску, В. Зіпперейн; використовуються словники румунської мови, серед них такі, як "Великий етимологічний словник румунської мови" (Etymologicum magnum romaniae), розпочатий Б. Петричейку-Хашдеу. Респондентами етнографа була велика кількість інформаторів з с. Стража, також с. Горішний Віков. Є інформація з с. Петрівці на Сучаві, Роша та Магала – передмістя Чернівців. Для компаративного аналізу використані матеріали з інших румунських провінцій (Банат, Бузеу). Іноді через суцільне поширення етнографічного явища автор використав визначення "aiurea", тобто повсюди.

Дослідження добре оздоблено малюнками.

Висновки. Можна констатувати, що "Вівчарня у румунів з Буковини" Д. Дана є унікальною працею в галузі вивчення вівчарства румунів в її історичному та етнографічному вимірах. Дослідник розкрив діяльність румунів Буковини в одній з дуже важливих галузей економіки, де на момент написання праці (1934 р.) зберігалися тисячолітні традиції, про що свідчать магичні практики й анімистичні ремінісценції у трудовій діяльності пастухів. Автор чудово розкрив процес організації вівчарні, вироблення молочних продуктів, одягу чабанів, запалення "живого" вогню, захисту тварин, подав багато прикладів використання народної ветеринарії. У 35-сторінковому творі використано майже 300 термінів, які стосуються досліджуваної теми. Для Буковини "Вівчарня у румунів з Буковини" Д. Дана має стати невід'ємною сторінкою в історії та етнографії краю. На жаль, на сьогодні ця унікальна праця майже не введена в науковий

обіг ні в Україні, ні в Румунії.

Моїсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, головний редактор українсько-румунського наукового журналу "Актуальні питання суспільних наук та історії медицини". Коло наукових інтересів: Історія України та української культури, традиційна культура населення Буковини, взаємовпливи у сфері традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини, процеси етнокультурної ідентичності у прикордонних регіонах. Автор понад 210 наукових праць, у т. ч. 7-и монографій, 2 брошури.

Moısey Antoniy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University, editor of the Ukrainian-Romanian scientific journal "Current issues of social sciences and history of medicine". Scientific interests are such as: history of Ukraine and Ukrainian culture, traditional culture of the population of Bukovina, mutual influence in the sphere of traditional culture of the Ukrainian and East-Roman population of Bukovina, processes of ethnocultural identity in the border regions. The author of more than 210 scientific works, including 7 monographs, 2 brochures.

Моїсей Аркадій – заслужений вчитель України, директор департаменту освіти Румунського культурологічного центру "Судоксіу Гурмузакі", краєзнавець, автор 8 книг з історії рідного краю.

Moısey Arkadiy – is an honoured teacher of Ukraine, the director of the department of education of the Romanian Cultural Center "Eudoksiu Hurmuzaki", ethnographer, the author of 8 books on the history of his native land.

Received: 11.04.2022

Advance Access Published: June, 2022

© A. Moysey, A. Moisey, 2022

ДОДАТКИ

Dimitrie Dan membru coresp. al Academiei Române. *Stâna la românii din Bucovina* (schiță folclorică ilustrată). Rreproducere din Junimea Literară anul XII. – Cernăuți: "Glasul Bucovinei" institut de arte grafice și editură, 1923.

"Вівчарня у румунів з Буковини (ілюстрований фольклорний нарис)" (фрагмент)

Оборонці овець

Вівцям, які літують у горах, загрожує небезпека нападу хижих звірів, тому їм також дають святого охоронця. Цей охоронець Святий Петро. Народ його уявляє, як старого діда з білою до пояса бородою, доброго, лагідного і доброзичливого. Без дозволу святого жодна овечка не потрапить до вовчої пащі²². Щоб Святий Петро захистив вівчарні від звірів і хвороб, румуни, особливо ті, що проживають зі сторони Радівців²³, приносили до церкви в день Св. Петра з кожної вівчарні один будз, виготовлений з молока двох надоїв. Цього дня старший чабан і всі пастухи одягали нове вбрання, яке за день до того змочували в овечому лїї, щоб блистіло на сонці. Навіть небезпечно доторкнутися до них білим одягом. Отже, на Св. Петра чабани спускалися у село, де вони не були з того часу, як піднялися до вівчарні, і приносили в жертву будз, який клали на жертвний стіл перед вівтарем. У будз вони встромлюють свічки з білого воску, саме стільки свічок, скільки осіб принесли будз.

Після закінчення Літургії священник освячував будз, принесений як дозрілий врожай (râgă), читав молитву за здоров'я людей і овець, поминальники, принесені пастухами, проводив панахиду за померлих родичів чабанів.

У деяких місцях вірили, що Св. Петро є патроном вовків, через що приносили йому жертву від овець, щоб переконати його не випускати вовків проти них.

Ці приношення нагадують жертви фруктами, виноградом, будзом для богів у давніх римлян.

Чабани, які прийшли в село з будзом, ночують у селі та на другий день Св. Петра знов піднімаються до вівчарні, де залишаються до розколу.

Раніше чабани тільки на другий день Св. Петра платили за церковні служби.

Окрім Св. Петра, для захисту овець від диких звірів і хвороб румуни Буковини відзначали ще такі дні: 1. День Св. Нестора (27 жовтня). 2. Св. Філіпа (14 листопада). 3. Св. Кіріка (26 вересня). 4. Св. Андрія (30 листопада)²⁵.

²² S.F. Marian, I, P. 232–236.

²³ І в землях Бузеу, cf. Etymologicum, II, P. 1346. – в Магалі (Чернівецький повіт), чабани просять священників, які вийшли з "процесією" для освячення ланів, відвідати також вівчарню для читання молитов Св. Харалампію, захисника і оборонця отар.

²⁴ Etymologicum, II, P. 1185.

²⁵ Etymologicum, II, P. 1179–1185.

5. Другий день на Св. Петра (30 червня). 6. Свято овець (11 листопада)²⁶, щоб вівці не хворіли віспою. 7. Св. Трифа скаженого (1 лютого), патрона вовків. 8. Зустріч Бога (2 лютого), або Зимові Філіппі, для вовків. 9. Св. Олексія, божої людини, захисника (17 березня) від диких звірів, зміїв і комах²⁷. 10. Св. Георгія (23 квітня). 11. Св. Миколая (6 грудня). 12. Св. Прокопія (8 липня). 13. Покрови (1 жовтня). 14. Другий день на Благовіщення, щоб корови і вівці були захищені від звірів²⁸.

У передвечір'я для оздоровлення овець їх обкурюють і кроплять свяченою водою²⁹, а на Йордан, коли освячують воду, овець виводять з кошар, щоб вони, бодай би здалеку, але були присутні при цьому святому обряді. Освяченою йорданською водою кроплять як овець, так і їхній харч, щоби вівці впродовж року не хворіли³⁰.

Щоб вовк не наближався до вівчарні, ватаг зразу після підйому овець до вівчарні і їх заходу за огорожу, обходить її тричі голим. Щоб дикі звірі не *казали*, тобто щоб не нашкодили вівцям, при третьому обході ватаг проговорює: «Як я обійшов тричі вівчарню і нічого не мовив, так і ти, звіру, не маєш права щось казати вівцям!».

Влітку вовк не зможе *зашкодити* (zãhãie) вівцям у вівчарні або в селі, якщо взяти шматок кінської підкови, знайденої на дорозі, та покласти у теплу золу з вівчарської ватри (șperlã), де вона має лежати до переходу вівчарні, а потім треба знов поставити її у вогонь.

Колі чабани заходять у *ватру*, беруть ножиці і зв'язують їх ниткою та кладуть набік, щоб зв'язати пашу вовків³¹.

Господарі, які мають овець, постягся весь рік і у Страсну п'ятницю, аби вівці були захищені від звірів та зміїв³².

Щоб звірі та вовки не напали на вівцю і не з'їли її, кип'ятять щось на вогні і, забираючи горщечок або відро з ватри, розкидають золу, в такому випадку звір не знайде слід вівці, як не можна знайти слід розпорошеної золи.

Щоб замкнути пашу звірів, а отже, захистити овець, намащують глиною отвір печі в день «Чуда» (Ciudei) (тобто чуда архангелів Михаїла і Гавриїла), якого румуни дотримуються під час Великого посту³³.

Якщо вівця захворіє, запалюють 2 живих вогні, беруть губку, підпалюють її від тих вогнів, ставлять і підігривають на них воду, якою миють потім хвору вівцю. Після того проганяють вівцю між тими двома вогнищами, і вона одужає³⁴.

Щоб вівці, які захворіли у вівчарні, одужали, на горбочку риють яму в землі, через яку має проходити кожна вівця. Потім овець кроплять водою, в якій загасили жарини. Чабани, що проводять овець через яму, повинні бути голими. Після того, як через яму провели всіх овець, проводять пса, до якого переходять всі хвороби і який потім шезає з вівчарні і більше не вертається. Після такого ритуалу, вівці, звісно, одужують.

Якщо вівця захворіє на лімба³⁵ (limbar) (стоматит), ватаг замочує тисову деревину у воді. Хвора вівця, випивши цю воду, одужає.

Якщо вівця *кровить* (Blutsseuche), бо з'їла траву, на якій був павук, тоді не пізніше, ніж за годину, їй ріжуть вухо, з якого витікає погана кров. Деякі чабани мають звичай у випадку *кровіння* пускати кров вівці ножем з вени, що на лобі, над очима.

Вівці можуть захворіти і на віспу, тобто мати чиряки по всьому тілу, тоді вони здихають³⁶. Вівці хворіють *окницею* (ocnițã), якщо вип'ють застоюлої води, що назбиралась у коробі, і доходить до *чорного маю*. Ця хвороба невиліковна³⁷.

Якщо вівця захворіє у вівчарні невідомою хворобою, тоді ватаг або один із пастухів *гасить палаюче вугілля у непочатій воді* та дає їй випити.

Щоб змії не наближалися до худоби та овець, їх обкурюють димом спаленого василька і ладану при обході стайні в день Св. Олексія³⁸.

Укушену змією вівцю лікує ватаг, наближається до неї, не дивлячись назад, вмиває її вим'я непочатою водою, яку він узяв з джерела новим глиняним горщечком. Ця вода перемішана з корінням 9 трав, які ватаг тримає за верхи. Після того, як помив нею укушене місце і спину вівці, дає їй випити цю воду. Якщо вівця не хоче пити цю воду, тоді їй насилу вливають у рот теплий дзер і чаклюють так, щоби ніхто не почув, промовляють 9 разів дуже тихо:

“Hudiță pestriță,
Rea de peliță!
Peliță de carne,
Carnea de os,
Osu de șerpe,
Șerpele-ți beie veninul
Și vita leacul!”

“Худоба барвиста,
З поганою шкірою!
Шкіра за м'ясо,
М'ясо за кість,
Кістка зміїна,
Змія п'є твою отруту
Та худоба ліки!”³⁹

Варіант:

“Ediță pestriță
Prinsă de peliță!
Peliță de os,
Osul de pământ!
Cine-o adus vestea,
Să beie din apa aiasta,
De șerpi ori șerpoaică!”

“Ягня барвисте,
Шкірою покрите!
Шкіра за кість,
Кість за землю!
Хто вість приніс,
Нехай вип'є цю воду,
Від зміїв та гадюк!”⁴⁰

²⁶ S. Fl. Marian, I, P. 113, 235.

²⁷ Etymologicum, I, P. 863.

²⁸ Повідомлено покійним сином Іларіоном, c.f. și Marian S. Fl., I., P. II, 235.

²⁹ c.f. S. Fl. Marian, I, P. 167.

³⁰ L.c., P. 207.

³¹ Записано від Марії, дружини Іона Журавле зі Стражі.

³² Cf. și S. Mihaescu, Superstiții, “Șezătoarea”, I, P. 153 și Marian I, P. II, 297–298.

³³ Записано від Марії, дружини Івана Журавле зі Стражі.

³⁴ Записано від господаря Іона Гаврила Журавле зі Стражі.

³⁵ Щодо хвороб овець cf. W. Zipperlein, der Hausthierarzt, Ulm 1885, P. 613–646.

³⁶ Записано від господаря Самуїла Млешніце з Верхнього Вікова.

³⁷ Idem.

³⁸ S. Fl. Marian, I, P. II, 203.

³⁹ Записано від ватага Філіпа Костана Журавле зі Стражі.

⁴⁰ Записано від Савети Іона Кирчу зі Стражі.

Варіант:

"Sus bat dobele,
Jos pică negurile!
Ediță peștiță,
Ediță de os!
Osul de folos.
Pe cin-la mușcat gândacul,
Să-i fie leacul!"

"На горі барабани б'ють,
На низу темрява!
Ягня барвисте,
Ягня за кість!
Кість на користь.
Кого вкусив жук,
Най одужає!"⁴¹.

Варіант:

"Căpriță peștiță,
Prinsă de peniță!
Penița de os,
Osul de urs,
Ursul de folos!
Cine a adus vestea,
S-aducă povestea!
Gândacul să rămâie,
În gard și uscat,
Oaia lumină, curată
Ca de la D-zeu dată!"

"Кізочка барвиста,
Пушком покрита!
Пушок за кість,
Кість за ведмедя,
Ведмідь корисний!
Хто вість приніс,
Най приносить казку!
Жук, щоб залишився
На плоті висушеним,
Освітлена вівця, чиста
Богом дана!"⁴².

Варіант

"Șerpe, șerpe ai mușcat,
Și nu te-ai săturat!
Eu te-oi sătura,
Cu nouă buți de apă,
Din nouă a rămas opt,
Din opt a rămas șapte
Etc. etc/
Din una neci una!
Chiriac de leac,
Gândaca s-o usuce!
Ca o nuia uscată,
Să șadă într-un gard!"

"Зміє, зміє, ти вкусив,
Та не наситився!
Я тебе нагодую
Дев'ятьма пляшками води,
З дев'яти залишилось вісім,
З восьми залишилось сім
Так далі, так далі.
З однієї – жодної!
Кіріяк як ліки,
Жук аби висушив змію!
Як суху жердину,
Яка б стояла на плоті!"⁴³.

Інші лікують укушених зміями овець так: підходять до джерела, не розмовляючи ні з ким, беруть непочату воду і з стеблинки трави, кладуть її у горщик і чаклюють:

"Heliță, peștiță,
Lipită de peliță,
Și osu de pământ
Și pelița de os!
Ne aduce veste
Poveste.
Să bea apă de asta,
Să fie de leac!"

"Барвиста куниця
Прилипла до шкіри,
Кість до землі,
Шкірка до кістки!
Несе нам звістку
Розповідь.
Нехай п'є цю воду,
Щоб була лікувальною!"

"Ediță, ediță,
Peliță peștiță!
Peliță de os,
Osu de pământ!
Cine-o mușcat
O crăpat
Descântecul
Să fie de leac!"

"Кізочка, кізочка,
Барвиста шкірочка!
Шкірочка до кістки,
Кість до землі!
Хто вкусив,
Здох.
Замовляння
Нехай буде для лікування!"⁴⁴.

Варіант:

"De diochi"⁴⁵
De mirare,
De strigare,
De făcătură,

"Від замовляння
Від здивування,
Від крику,
Від ворожби,

⁴¹ Записано від Сафти, дружини Мигая Томяка зі Стражі.

⁴² Записано від Іоани Григорій Котоса зі Стражі.

⁴³ Записано від Георгіке Кіра зі Стражі.

⁴⁴ Записано від Георгіке Кіра з Стражі. Один варіант у S.Fl. Marian, Sărbătorile II, P. 199.

⁴⁵ Заклинання від уроків опубліковано в журналі "Șezătoarea": I–VIII, X–XIII та пані Єлена Воронка у журналі "Rîndunica", Ясси, 1893, № 4, P.152–555 та ін.

De minune,
De năjit
De pricăjit⁴⁶

Від чуда,
Від нежиту⁴⁶
Від прикежиту⁴⁷.

Деякі ватаги обкурюють укушену вівцю після того, як її промили водою, в якій гасили жарини трухлявої верби⁴⁸.

Укушену вівцю лікували так: *обкладали* укушене місце *зміною травою* із трьох стеблин, причому середня коротша, з маленькою синьою квіткою⁴⁹.

Вірили, що укушену змією вівцю можна вилікувати, змащуючи її часником.

Укушена за вим'я вівця втрачає її.

У випадку, коли є нежит, тобто набухає вим'я вівці або з'являються чиряки на ній, овець замовляють так:

“Fugi năjite, pricăjite,
Că te-oi prinde pe cărare
Și te-a iubi fată mare,
Pe cât îs eu fată mare!”

“Біжи, нежит, кволий,
Бо зловлю на стежці,
Закохаю як незаймана,
Якою я являюсь!”⁵⁰.

Нежит також лікується, якщо вівцю доїти через дірку в барвистому камінчику або через дірку у точильному камені з пісковика, або через вінчальну каблучку.

Деякі ватаги лікують нежит овець, змащуючи вим'я вівці глиноземом, взятим з рушника, а потім обкурюють її гниллю верби.

Вівці хворіють також більмом, тоді їм засипають очі кукурудзяною мукою або тютюном чи товченим цукром. Ватаги спалюють білого сушеного равлика і задувають через цівку цю золу у хворе око, або беруть маленьку жовту та червону жабу, кладуть на живіт і змащують нею око з більмом⁵¹.

Якщо вівця шкутильгає через *мыстум* (*s-a mustit*) (копитна гниль), тобто інфікувалася шкіра між половинками копита (*ratețe*), рану вичищають, до неї прикладають товчену сіль, смолу та щавель (*rumex acetosella*), або тільки солону глину, потім ногу перебинтовують, аби ліки не відпали.

Якщо вівця з'їла траву разом з павуком і здулася, їй заливають теплий дзер чи свіже молоко, або добре натирають і пускають кров з одного вуха.

Румуни вірять, що овече молоко, вилите на вогонь, запалене блискавкою, спроможне загасити той вогонь, як і біль в грудях⁵².

Найтяжча хвороба овець – це *жовтяниця* (*gălbaza*), її ще називають *смертю овець*. Вівці заражаються жовтяницею, коли пасуться в болотистій місцевості, де з'їдають листя разом з черв'яками (*distomum hepaticum*), які проникають у печінку вівці, що призводить до смерті. Отже, овець потрібно добре оберегати навесні та восени, щоб вони не паслися у вологих місцях, ні на отавах чи на конюшині, доки не зникне роса. Найліпше, якщо восени вівці пасуться на стерні.

Вівця, яка восени жвава, здорова, а та, що шкутильгає, хвора на жовтяницю⁵³.

Овець, які заразилися жовтяницею, можна розпізнати по очах, що запливають жиром, а ті, що з червоними очима, здорові.

Заражених на жовтяницю овець можна розпізнати за такою ознакою: коли взимку падає сніг, на цих вівцях він швидко тоне, а на здорових – поволі. У них немає молока, тому їхніх ягнят треба *віддати* (*aplecați*) до інших овець. Цих овець не ведуть на зимування, бо вони загинуть від жовтяниці. Тим вівцям, які зимують, спочатку дають овес.

Деякі господарі ріжуть одну вівцю перед тим, як починається зимування, і кладуть м'ясо у піч. Якщо м'ясо стає твердим, як малай (коржик з кукурудзяного борошна – ред), тоді вівці здорові, якщо м'ясо розсипається, вівці хворі на жовтяницю і їх заколюють⁵⁴.

Деякі господарі захищають своїх овець від жовтяниці (її підхоплюють після з'їдання рослини *печінка землі* (*Egyptraea centaureum*), на якій тримається черв'як жовтяниці), пізно восени та весною, щоранку годуючи їх половиною з конопель або тричі на тиждень у Великий піст насінням конопель, змішаним з дрібно порізаним хрінном і соленою дерткою⁵⁵.

Інший засіб лікування жовтяниці – це коли в огірочний розсіл кладуть перець, сульфат міді (*piatră vânătă*) та товчений часник (*mușeți*), потім варять, охолоджують і дають кожній вівці по одному маленькому ополоніку⁵⁶. Інші запобігають розповсюдженню жовтяниці, додаючи до висівок попел з липи, змішаний з дрібним піском⁵⁷.

Якщо захворіли ягнята, їх поять водою з товченим дігілом (*dihil*), тобто рослиною дікліє (*diclie*).

Для лікування овець чи ягнят проводять наступний ритуал: гасять 9 вугликів непочатою водою і кроплять їх, виголошуючи заклинання:

“Ochi boldiți,
Ochi răhniți
Ochi ghe diochi,
De te-o deochiet fată,
Să-i crape țitele și costița,
De te-o deochiet bărbat,
Să-l văd și pe el crăpat.”

“Зяючі очі,
Широко розплющені очі,
Очі для замовляння,
Якщо чарувала дівчина,
Щоб тріснули у неї щипки і коса,
Коли замовив чоловік,
Щоб він здох.”⁵⁸

⁴⁶ Нежит – це хвороба вимені овець, коли при доїнні виходить кров, а також біль у вухах у людей: cf. T. Teodorescu în Etimologicum I, pag. 78.

⁴⁷ Записано від Іоана Гаврила Журавле зі Стражі.

⁴⁸ Заклинання від нежиту були опубліковані в журналі «Șezătoarea», vol. III, P. 139; vol. VII, P. 97; vol. X, P. 21, 144; vol. XI, P. 74; vol. XII, P. 187; vol. XIII, P. 11.

⁴⁹ Записано від Самуїла Млешнице з Верхнього Вікова.

⁵⁰ Після замовляння вим'я потрібно масажувати. Записано від Іоани, дружини Григорія Котоса зі Стражі.

⁵¹ Etimologicum, I, P. 729–731.

⁵² Записано від Ніколая Олекс. Попеску зі Стражі.

⁵³ Записано від Самуїла Млешнице з Верхнього Вікова.

⁵⁴ Записано від 95-літнього господаря Костана Попеску зі Стражі.

⁵⁵ Записано від Іоани Котос зі Стражі.

⁵⁶ Дехто варить перець у горілці і дає вівцям випити, коли охолоне; записано від Петра Попеску з Верхнього Вікова.

⁵⁷ Записано від Іона Гаврила Журавле зі Стражі.

⁵⁸ Записано від Іоани Котос зі Стражі.

Якщо в овець тріскається вим'я, його натирають жиром з кишок свиней, або овечим маслом, вим'я стає м'яким, і вівці дають молоко.

Коли кип'яче молоко розливається, вогонь потрібно *зускуїти* (*trebuie huscuit*), тобто посипати сіллю (діал. гускою солі) та зеленою травою. Ще підливають воду у вогонь, щоби вівці не мали *висунки* (*să nu se spruzească*), (*spruze*) (довгі, як бородавки, чиряки на вим'ї), яка при доїнні кровить (таке буває і в корів). Вуглинка, на які витекло молоко, гасять десь у стороні, щоб ніхто на них не наступив, бо тоді на вим'ї вівці з'являється *келкеторь* (*călcători*) та *чоашне* (*cioaşpe*), тобто сині чиряки, великі, як лісний горіх, вони перешкоджають доїнню.

Якщо вівцю вкусила куниця за вим'я або іншу частину тіла, беруть шлуночок (*burdujel*) куніци і через нього на вкушене місце виливають 9 разів воду⁵⁹. Також укушеній вівці миють тією водою, яка пройшла через шлуночок, все тіло і навіть напувають нею.

Якщо вівця або інша худоба захворіла на *аріч* (*ariciu*), їй дають їсти бруньки, освячені на Зелені свята⁶⁰.

Якщо вівці здихають або линяють, не маючи екземи, тоді вони захворіли на *шопрлайїце* (*şopârlaiţă*) (*Rotlauf*) – *рожу*. Проти цієї хвороби їм дають пити воду, в якій була настояна трава *суховеріки звичайної* (*şopârlaiţă*) (*Brunella vulgaris* = *Gemeine Brunelle*). Цю хворобу можна точно визначити, якщо, зарізвавши вівцю, при відділенні ніг від тіла знайшли жовте м'ясо.

Від переохолодження вівці можуть захворіти вертячкою (*colnicează sau colnicesc*) (*Drehkrankheit*). Тоді їм у вуха всувають волоски людини, також прив'язують їх до копит⁶¹. Інші ватаги практикують таку методику лікування цієї хвороби: вибирають одну вівцю з тих, що хворі, ведуть її на міст, крутять тричі у зворотньому напрямку і потім відрізають їй голову; тоді решта овець одужують⁶².

Пухлини на будь-якій частині голови вівці лікуються обкладанням пухиря мальвою (*nalbă*) (*althaea officinalis*) з медом, допоки пухлина не трісне.

Кашель в овець проходить, якщо їм ранком перед їжею дають пити воду, в якій цілу добу настоювали коріння шавлю шпинатного (*stege sau steghie*) (*rumex* = *Gartenampfer*).

Ягнятам, які хворіють вертячкою (*colnicesc*), обмотують ноги деревиною туполкіни (*tulopchină*) (дереви́на, як з горіха, тверда, як, дріт із червоною квіткою) і волоссям з голови людини⁶³.

Від застуди вівці "сходять з розуму" (*se sărchiază*), тобто мають черв'яки на голові. Ця хвороба не лікується. Щоб інші вівці не заразилися, хворій вівці відрізають голову, як це роблять при вертячці⁶⁴.

Воду, якоюмили відра при вівчарні, потрібно вилити у чистому місці, де ніхто не ходить, інакше вівці отримають келкеторь (*călcători*) і різні нариви.

Вірять у те, що ніхто не спроможний відібрати молоко в овець.

Овечий лій є лікувальним. Якщо хтось потягнув руку і вона спухла, її змащують овечим лоєм, зігріваючи на вогні допоки жир вивітриться, тоді рука перестане боліти⁶⁵.

Кошара овець має лікувальні властивості: коней, які не можуть мочитися, вводять до овечої кошари, запах овець полегшує їм виділення сечі. І копита непідкованих коней, витерті і дуже зменшені, невдовзі виростуть, якщо вони тривалий час простоять в овечій кошарі.

Якщо сопілка, трембіта або овеча волінка красиво звучать, то буде добра погода, навіть якщо дощить.

У передвечір'я нового року овець змащують часником, щоб їх захистити від злих духів і *супіоїв*, які рискають, аби забрати ману⁶⁶.

Під час доїння овець вдома чи на вівчарні недобре грати на трембіті чи сопілці, бо від цих звуків вівці розбігаються. Коли хтось приходить до вівчарні під час доїння овець, з ним не вітаються та не відповідають на його привітання.

Загублених овець чи тих, які розбіглися, не треба шукати у долині, але завжди на невеличких пагорбах, бо вони тягнуться вгору, тоді як кози – до річок, каміння та ланів.

Якщо вівці лягають на пагорбах, далеко від колиби, то буде хороша погода, якщо ж поблизу до вівчарні, то – погана.

Коли вівці жваво стрибають, б'ються головами, коли вони неспокійні і від них йде важкий запах, тоді буде буря з громом⁶⁷.

Якщо наснилося багато м'яса або зерна, матимеш падіж овець.

Вірять, що вівця дуже "віруюча", коли вона розгрібає землю перед тим, як лягати, хреститься і молиться Богу.

Якщо до колиби проникає жаба, вірять, що вона послана кимось для замовляння, а якщо з'являються великі мурахи з крилами, вважають, що вони прийшли відібрати молочні продукти чи ману в овець.

Румун, коли продає вівцю, ріже з її лоба або з хвоста пасмо волосся, потім висвердлює в стіні кошари дірку, суне в неї це волосся, щоб велось господарство. Якщо продавець вівці жалкує за нею, тоді покупець не має від неї користі (*haznă*), бо вівця або *занепадає* (*se prilejeşte*), або здихає.

Велике нещастя, якщо ластівка пролетить попід вівцю. Тоді вівці дояться з кров'ю.

Коли блискає, чабан хреститься, щоб із блискавкою не прийшов диявол між вівці зашкодити їм.

На вівчарні чабани не повинні красти один в одного, інакше буде *преказ* (*precaz*) і шкода між вівцями. Також пастухам не дозволено битися об заклад. Чабани, поки живуть у вівчарні, використовують багато часнику і цибулі, аби нейтралізувати вплив будзу і жирного овечого молока, які викликають нудоту.

Вірять, що коли на день Сіміона Стовпника йде дощ, тоді не можна починати зимування овець, бо всі поздыхають від жовтяниці.

Якщо вівці гутують (*huta*), тобто помахують головами та луплять вухами, то буде дощова погода.

Недобре, якщо восени вівці їдять дзер, бо тоді навесні вони розжиріють і вовна відпаде до того, як наступить час стриження.

Взимку, коли немає снігу, не треба пускати овець пастися на поля, бо вони отримають зоб, голова опухне, і поздыхають.

Вівці, які під час білого тижня стають м'якими, тобто гублять рухливість і сплять з головою, простягнутою на землі, поздыхають від жовтяниці.

Румуни, які бажають, аби їх вівці мали двоє ягнят, прив'язують позаду ріг та біля голови вівці подвійні сливи і ставлять в оселі (*buhăşel*) польову траву, зариваючи її у землю, з хрестиком.

На зиму зазвичай залишають безрогих баранів, тобто без великих рогів, щоб вони не могли бити (рогами) овець при поїданні сіна.

Господарі, які бажають мати від овець ягнят жіночого роду, залишають баранів з прямими рогами, або такими, що виростили убик; ті, хто бажає баранчиків, залишають для розплоду баранів з закрученими рогами.

⁵⁹ Записано від Марії Іона Журавле з Стражі.

⁶⁰ cf. Marian, I, P. II, 263.

⁶¹ Записано від Іллі Антона Томяка та Елізавети, дружини Мігая Томяка зі Стражі.

⁶² Записано від Іона Гаврила Журавле, колишнього чабана зі Стражі.

⁶³ Записано від чабана Іоана Журавле зі Стражі.

⁶⁴ Idem.

⁶⁵ Записано від Іоани, дружини Григорія Котоса, зі Стражі.

⁶⁶ Cf. Marian, I, P. 2.

⁶⁷ Marian, I, P. 118, 121.

Любов і зацікавленість румунів до вівчарства чітко проявляється в таких піснях:

“De-aş ajunge zile multe,
Să mă sui în sus la munte!
Să văd fagii înfrunzind,
Cucul să-l aud cântând!
Puica să mi-o văd primblând!..”

“Якщо ще проживу багато,
Аби піднятися в гори!
Побачити, як зеленіють буки,
Послухати, як зозуля співає!
Кохану побачити, прогулюючись!..”

#

“Măi ciobane de la oi,
Măi ciobane, măi!
Tu n-ai grijă nici nevoi,
Măi ciobane, măi!”

“Гей, чабане від овець,
Гей, чабане, гей!
Без турбот і бід,
Гей, чабане, гей!”

#

“– Ciobănaş din cela sat,
Tu pe-auce ce-ai cătat ?
Şi pe pod ce te-ai urcat? –
M-a chemat o copiliţă –
S-o dezbumb la cea bondiţă,
Că nu se poate culca,
Că pe mine mă visa!
Şi mi-s dragi oiţele
Dară şi fetiţele,
Dragă mi-i oiţa laie
Ca copila cea bălaie:
Dragă mi-i oaia miţoasă,
Ca copila cea frumoasă!”

“– Пастушок з того села,
Що ти тут шукав?
І на міст чого піднявся?
Покликала мене дівчинонька
Розтягнути їй бундіцу,
Бо не може лягти спати,
Бо я їй снюся!
І я люблю овець,
Але і дівчиноньок,
Люблю я овечку чорну,
Як дівчину білу:
Люблю я вівцю космату,
Як гарну дівчинку!”

#

“Întebate-aş, mândră dragă,
Dulce-a foat gura-n dumbravă?
Dulce-a fost bădiţă zău,
Dea un iubit al meu!
C-a fost tânăr ciobănel,
Tare mi-a plăcut de el!”

“Спитаю я тебе кохана, мила,
Солодкий був поцілунок в гаю?
Солодкий був, справді,
Від одного мого любого!
Бо був молодий пастушок,
Який дуже сподобався мені!”⁶⁸

#

Tot la deal, la deal băiete,
Nu la fete sub perete!
Fetele te-or amăgi,
Oile ți-i prăpădi!
Astăzi una, mâne una,
Pân-la lună nice una,
Pă-n la anul, nici ciobanul!”

“Все до гори, до гори, хлопчику,
А не у дівчат під стінами!
Дівчата обмануть,
Овець загубиш!
Сьогодні одну, завтра одну,
Через місяць – жодної,
Через рік і чабана не стане!”

#

“Sfântul Gheorghe să ne vie,
Să ne-aducă bucurie,
Şi să-mi iau oile mele
Să mă sui la munţi cu ele!
Oiţele merg zbierând
Şi ciobanii fluierând!
Şi mândra-n frunze zicând!”

“Най прийде Святий Георгій,
Нам радість принесе,
Візьму я свої вівці,
З ними в гори підіймусь!
Вівці йдуть блеючи,
А пастухи на сопілці граючи!
А мила між зеленню співаючи!”

#

“Toată ziua şed în prag
Şi-mi privesc munţii cu drag.”

“Цілий день сиджу на порозі
Та на гори дивлюсь з любов'ю.”

#

“Cântă cucu-n doi fâgani,
C-o tuns neamţul doi ciobani!
Şi-au trimis carte-napoi
Să punem cioban la oi!
Oile zbiară pe munţi,
Ciobanii-s în Cernăuţi!”

“Співає зозуля на двох буках,
Бо постриг німець двох чабанів!
І надіслали нам листа
Знайти чабана для овець!
Вівці блеють в горах,
А чабани в Чернівцях!”

⁶⁸ Записано від Арістіда Томяка зі Стражі.

#

"Oița mai stă, mai fuge
Da fetița
Nici nu fuge, nici nu stă...
Numai câte-o gură-mi dă..."

"Овечка то стоїть, то бігає
А дівчинонька
І не бігає, і не стоїть...
Тільки іноді цілує мене..."

#

"Câte hâde, câte slute
Toate stau în prund, pe punte
Vin ciobanii de la munte
Cu oițele cărunte!
Slutele s-au sfătuit
Și-nainte le-au ieșit,
Da ciobanii, ca ciobanii,
Nu le-au mai văzut cu anii
Nevăzând, mi le-au uitat,
Nici la una n-au cătat!..."

"Всі бридкі, всі некрасиві
Всі стоять у камінцях, на мості
Йдуть чабани з гір
З білими овечками!
Некрасиві порадилися
Та вийшли зустрічати,
А чабани, як чабани,
Не бачили їх роками
Не бачачи, забули їх,
І до жодної не зазирали!..."

#

"Ciobănaș la oi am fost
Fetele nu mă cunosc!
Și mi-s dragi oițele,
Ca și copilițele!"

"Пастушком в овець я був,
Дівчата мене не впізнають!
Та люблю я овечок,
Як і дівчиноньок!"

#

"Oile zbiară pe strungă,
Nu-s ciobanii să le mulgă!
Oile nu-s învățate
Cu ciobanii din alte sate!
Le-au rămas gălețile
Prin toate gruițele!
Le-au rămas și strungile
Prin toate preluncile!"

"Вівці блеють біля струнги,
Нема чабанів доїти їх!
Вівці не привчені
До чабанів з інших сіл!
Залишилися відра
По всіх кутах!
Залишились і струнги
По всіх прилуках!"

#

"Frunză verde foi de mac,
Au ciobanii cușma-n cap
De 50 de piei de țap!
Au ciobanii un cojocel
De 50 de piei de miel!
Și-atâta-s de lați în spete
Ca poala de codru verde!
Și cu cheptari de miori
Când îi vezi te înviori!"

"Лист зелений, лист маковий,
Носять чабани кучму на голові
З 50 козлиних шкір!
Мають чабани кожушок
З 50 ягнячих шкір!
І такі широкоплечі,
Як поділ зеленого лісу!
І кептарі з ягнят,
Коли їх бачиш переляк бере!"

#

"Mama mea când m-o făcut,
Doamne bine i-o părut!
Când a fost la legănat,
Doamne rău m-o blăstămat,
Să mă bată ploile,
Prin păduri cu oile!
Și bine-ar fi cu oile,
Dacă n-ar fi ploile!"

"Коли мати народила,
Боже, як вона раділа!
Коли було колисати,
Боже, тяжко прокляла,
Щоби дощі мене побили,
По лісах з вівцями!
Та добре було б з вівцями,
Якби не було дощів!"

#

"Ciobănaș la oi am fost,
Fetele nu mă cunosc!
Ciobănaș la oi oi fi
Fetele nu m-or mai ști!"

"Пастушком овець я був,
Дівчата мене не впізнають!
Пастушком овець я буду,
Дівчата знати мене не будуть."

#

"– Măi bădiță, măi Ioane,
Ce mai fac oile tale? –
Da mai pchier și mai rămân, –
Și sămânaș tot li-o țân!"

"– Мей вуйко, мей Іоане,
Що роблять вівці твої?
Одні мруть, інші залишаються,
Їх приплід я ще тримаю!"⁶⁹

⁶⁹ Записано від Ілли Іопеску, парубка з Верхнього Вікова.